

Bogdán László

Vaszilij Bogdanov verseiből

Vaszilij Bogdanov (1895–1982) méltatlanul elfelejtett orosz költő életművének jelentékeny része egészen a legutóbbi időig lappangott, de aztán előkerültek a költő füzetei és unokája, Tatjana Bogdanova, a harvardi egyetem szlavisztikai tanára megkezdte a szentpétervári, szibériai és amerikai füzetek anyagának közreadását, magyarázó jegyzetekkel természetesen, amelyek sokat elárulnak a korról és a váltakozó irodalomfelfogásról, s arról is, hogy milyen kevéssé értjük a sztálinizmust, irodalmáról és kényszerhelyzeteiről nem is beszélve. Az arisztokrata katonacsaládból származó Vaszilij Bogdanov – unokája már dolgozik a költő biográfiáján is – Párizsban kezdte pályáját, a tízes években két kötete is megjelent (*Üvegvilág*, 1917, *Árnyak délutánja*, 1919), 1916-ban vette feleségül Léna Nyezvanovát, a neves költő unokahúgát, az ismert pétervári belgyógyász kisebbik lányát. Noha szüleik már nem éltek (édesapja tüzértábornokként a galíciai fronton halt hősi halált, édesanyjára a lázadó muzsikok gyújtották rá a kastélyt, apósát részeg vörösgárdisták lőtték le nyílt utcán, anyósa a tizennyolcas spanyolnátha áldozataként halt meg... „*A család körül* – Andrej Belij szerint – *körözött a halál fekete madara!*”), Bogdanov és felesége, a húszas évek elején mégis, barátaik kifejezett ellenkezése dacára is úgy döntött, hazatelepszik. Szentpéterváron, 1924-ben még megjelent egy verseskötete (*Orosz ábrándok*), de hamarosan a gonosz, rosszindulatú támadások keresztüzébe került, s az irodalom peremére sodródott, verseit nem közölték, Dumas, Victor Hugo, Verne és Walter Scott regényeinek fordításaiból élt, s következő könyve, *A szuzdáli harangok*, negyven év késéssel, 1964-ben, a hruscsovi olvadás utolsó pillanatában jelenhetett meg, alaposan kiherélve, ami el is vette a költő kedvét a további próbálkozásoktól, ezután már csak íróasztalfiókjának írt... Utolsó éveinek nagy élménye egy különös amerikai utazása volt... Imádott leánya, Tanya még az ötvenes évek elején ment férjhez a moszkvai amerikai követség harmad titkárához és távozott az Egyesült Államokba, de a költő útlevélkérelmét következetesen visszautasították, míg kevéssel halála előtt, 1979-ben mégis kiengedték, s néhány felejthetetlen hónapot töltött Berkeleyben, megismerkedett Milossal és Robert Lowellel, mindketten kiálltak versei mellett, s az orosz kiadást jóval megelőző angol és lengyel válogatások utószavait is jegyezték... Mi most a Tatjana Bogdanova gondozta kritikai kiadásból válogatunk, de szándékunkban áll Bogdanov egész hozzáférhető életművét s unokája életrajzát is lefordítani...

A fordító

Két festmény

Séta

Andrej Milnyikov festménye alá, Lénának

*Tegnap találkoztunk egy festményen,
kutyádat sétálttad, mint régen,
mikor megláttalak, fiatalon,
árnyékod elmozdult a házfalon,
felhők kerengtek a nyári égen,
arcod tovatúnt a Néva tükrében.*

*Arcod tovatúnt a Néva tükrében,
felhők kerengtek a nyári égen,
árnyékod elmozdul a házfalon,
mikor megláttalak, fiatalon,
kutyádat sétálttad, mint régen,
tegnap találkoztunk egy festményen.*

* Valamikor, még 1976-os súlyos betegsége előtt láthatta váratlanul viszont nagyapám fiatal nagyanyámat az egyik leningrádi képzőművészeti tárlaton, egy festményen, amint tizenhat évesen, megvetően pillantva vissza a megvetett világra, imádott kutyáját, Asztort sétáltatja. – Tatjana Bogdanova

Regény

adalékok egy régi festményhez

*Próbababák a kirakatban,
háttérben a petrovszki fák,
És Léna, persze ő is itt van,
Párizs, dzsesszzene, ifjúság.
Hidak metszik az utamat,
pityeri, párizsi hidak.*

*Sikátorok, sivatagok,
cukrászdák, bárók, csapszékek,
színházak és vadászatok.
A helyszínek összeérnek.
Léna is ott van valahol.
Védelmeszón felém hajol.*

*Este szállongó homályban,
porszemként hibban el az alkony.
Lénát várom, valahol itt van,
Fák között sétálgat a parton.
Szigorú mínuszjel a szája,
lábánál ott ugrál kutyája.*

*Miért érzem, hogy egy festményen
vagyok, noha én nem is látszom?
Léna zöldeskék szemét nézem.
Mögötte fakul már a vászon.
Macska hull alá az égből
És kutyája kifut a képből.*

*De hol lehet a vándorpiktor,
aki megleste akkor Lénát?
Valahol a homályban kuksol,
felvázolhatta már a szcénát.
Ecsetje száguldoz a vásznon,
A folytatást ki kell találnom.*

*Most mikor egy kiállításon,
vizontláttam a feleségem,
olybá tűnt, mint egy ikerálom,
csak hogy én nem látszom a képen.
Léna arcán mosoly, kutyája
vicsorog a kóbor macskákra.*

*Az ifjú festő beismerte,
egy régi képről ihletődött.
Emlékezett is a festményre
Léna, szobája falán lógott
A festő megkereste őket,
apja megvette a képet.*

*De hova került otthonukból,
az ifjú festő hol látta meg?
Hogy tűnt elő a messzi múltból,
erre már nem emlékezett.
De újra megláthattam Lénát,
kutyáját, a fákat, a Névát.*

*Tizennyolc éves voltam akkor,
ő tizenhat, gyönyörű lány.
Rajongva követte a piktor.*

*Szerelmes lett bele? Talány?
Látom, amint feléje lépek,
Leomlanak a messzeségek.*

*Akkor kezdődött el, igen!
A háború előtti nyáron.
Borzongva megint felidézem
talányos arcát, amíg várom.
Ennek már hatvanhárom éve,
csak halálunkkal lehet vége.*

*Így kezdődött, de hogy végződik?
Álmomba néha visszajár
a régi kocsmá, az Izsák híd,
a free dzsessz és régi nyár.
Asztor is él még, felugat,
és hallom halk hívásodat.*

*Azonnal felugrok, futok,
Mars téren állsz, a verőfényben.
Elvállik az árnyalakod
a virággruppoktól, serényen
elém jön, már felém suhan.
És megkezdődik a futam.*

Tart immár hatvanhárom éve.

* A festmény természetesen meglepte nagyapámat, emlékezni kezdett, mintegy intenzíven újraélve a nagyanyámmal való megismerkedésének történetét, 1913 sugárzó tavaszán. Megismerkedett a festővel is, kiderült mindaz, amit a versében is megírt, hogy a fiatal művész egy régi, névtelen vándorpiktör festményét álmodta újra. – Tatjana Bogdanova

Találkozás Petrovszkban, bárhol

Andrej Milnyikov festménye

1. *Így is lehetne...*

*És leszállsz majd a szánról,
hóba borul a táj,
lehetsz Petrovszkban, bárhol
álruhás álkirály.*

*A drága nő már vár rád,
kitárva karjait.*

*Sötétlenek csontvázfák
száműzött varjait*

*terelgeti a vihar,
dühöngő téli szél,
károgásuk megzavar,
rémségekről mesél.*

*Az azúrkék háttérben
a lovad felnyerít.
Nem maradhatsz most tétlen,
tenni kell valamit.*

*Keresni egy kalyibát,
És rakni a tüzet.
eltévedt vadlibák,
hófelhők intenek.*

*A kedves önállósul.
Mosolya rád ragyog.
Távolban harang kondul.
S ő tovább andalog.*

*Hóförgetegbe tűnik,
kacéran visszanéz,
képekre hull, megszűnik,
opál homályba vész.*

*Álruhás álkirály,
lehetsz Petrovszkban, bárhol.
Hóba borul a táj
és leszállsz majd a szánról.*

2. A készülődés

*Jött a hír, a kaszinóban szólt D. herceg,
hogy szerda délben, Petrovszkban vársz rám,
és én már kedden hibbantán kezdtem készülődni,
megnyestem a szakállam, megigazitottam a hajam,
forró fürdőt vettem és izgatottan próbáltalak
magam elé képzelni. Mióta nem láttalak,
két hete, három hete? Találkozásaink
a feledés örvényében pörögtek, hulltak részleteikre,
és én, a száználmas mágus, hiába próbáltalak
magam elé varázsolni a semmiből,
hol tünékeny arcod, hol gyönyörű tested esett szét,*

*nem tudtalak egészben összerakni!
Forralt bort ittam, a fahéjas nedű mámoros illata
mindent betöltött, s ez váratlanul a te mézízű
tested illatát idézte fel, egy életfogytiglani pillanatra,
mintha tényleg mellettem lettél volna,
de amire magamhoz öleltelek, nevetve,
elillantál megint és én álmatlanul forgolódtam
a dunyhák között. Azt hittem soha nem ér véget az éjszaka,
sötét barlangjából nem menekülhetek többé.
Ráadásul künn szélvihar dühöngött, hóförgeteg takarta
közös csábitónkat a holdat, melynek ezüstszínű,
szűrt fényében annyiszor gyönyörködhettem
kitáruló álomtessedben, a nyári szállás szénaágyán.
De mégis eljött a szerda reggel, kábultan fogtam be a lovat,
öreg cselédem, ájtatosan hányva a keresztet,
igyekezett lebeszélni, a szerinte felesleges utazásról.
„Ilyen itéletidőben – dűnnyögte, hiszen ismered
milyen félénk, milyen óvatos, mennyire félt engem –,
istenkísértés útra kelni!” De én nem hallgattam rá,
korty vodkát ittam kulacsomból, elszántan
felszállottam a bricska bakjára, megrántottam a gyeplőt,
és sűrű hóésésben indultam el Petrovszk felé.*

3. Rókavár

*Petrovszkban most szél suhan. Ott élünk majd boldogan.
Szelek szárnya kever el, dúlt éj örvényeivel.
Kísértetek, szellemek, lidércfények intenek.
Falban sárkány moco­rog. Láza­dnak a motorok.
Rókavárban a tanyánk, altatódal a hazánk,
de ha tényleg elalszunk, éjsetét kútba hullunk.
Többé fel nem ébredünk. Elfelejtjük életünk.
Halljuk mohák énekét. Felettünk ónszínű ég.
Koporsószőg-csillagok között halál tántorog.
De ma még nem érhet el. Fogcsikorgatva figyel.
Elfogy és telik a hold. Gúnyoros, kancsal kobold.
Vigyorgó, veres halál. A kútba mellénk leszáll.
De még nem ragadhat el. Mohára hullva figyel.
Míg újabb balekra vár, felettünk a rókavár.*

4. A téli utazás veszélyei

*Az út?
Sűrű hóésésben indultam el,
a szél kavarta a havat,
könnyezett a szemem,*

*nem láttam semmit,
lovam ösztönére bízván magam,
burkolóztam be bundámba,
talán el is szunnyadtam.
Aztán egyszerre elállt a szél,
a havazás,
csoda történt!
A nap is áttört a szürke felhőkön,
kivilágítva a végtelen hómezőt.
Az úton egy dolmányos varjú
sétált peckesen,
jöttünkre kíváncsian felénk pillantva,
lomhán tovarebbent.
Árnyéka fehér hóra vetült.
S én, egy végtelen pillanatra,
egy varjú szemével láthattam magam.
A mezőről
sorra csatlakoztak hozzá
szürke,
megállíthatatlanul károgó,
baljós társai,
egész varjúhadosztály kísért,
de aztán ismét elsötétedett az ég,
fölénk tornyosultak a fekete,
cápa és bika alakú felhők,
ismét havazni kezdett,
feltámadt a szél is,
farkasüvöltéseket sodort felénk,
lovam nyerítve kezdett vágatni,
és én,
csőre töltött vadászkarabélyom emelve,
tébolyultan figyeltem,
mikor tűnnek fel az ordasok szürke árnyai
és a szívem mélyén
már nem is hittem,
hogy egyszer megérkezhetek
Petrovszk magányos fái közé,
és viszontláthatlak téged.*

5. Amint rám vársz kék köpenyedben

*Felesleges minden út, hisz a messzeségbe fut,
nem érhetlek soha el, elnyel egy fekete lyuk.*

*Felnyerít most a lovam, akár a szélvész suhan,
hóförgetegbe feléd. Irtózatos a roham.*

*Mögöttünk a farkasok, kiéhezett ordasok.
Látom csattogó foguk, töltök és újra lövök.*

*De már a petrovszki fák szélgyötörte sikolyát
hallom és idegesen vágottason vágok át.*

*Meglátom kék köpenyed, a csontvázfák intenek,
máris repülök feléd, hallom nevetésedet.*

6. Kékesen villódzó homályba tűnik minden

A hat nagy fa előtt álltál, feketén komorló kerítés előtt.

A csontvázfák ágai meg-megremegtek a szélben.

Neveket is adtam nekik emlékszel?

A jobbra, egyedül álló óriást Dimitrijnek,

a mellette álló párost Ivánnak és Aljosának,

a két vékonyabbat, a nagyra törő fiatal ifjúkat,

Vologyának, Igornak, s az előttük összetöpörödött,

imádkozó koldusasszonyra emlékeztető hatodikát,

akit már meggörbített az idő, közvetlenül

és szeretettel nagyanyónak neveztem.

A hat fa, mint hat őrkatoná sorakozott mögöttem.

*A farkascorda elmaradt, lelőtt társaikat marcangolhatták,
csak a varjak razziáztak eszelősen károgva felettünk.*

Az erősödő szélben, a kék kendő alól kibomlott vörös hajad.

„Gyere már édes mufurc!” – kiabáltad –, a hat fa és én

már türelmetlenül várunk. Ne tétovázz. Siess!”

Hatvanhárom éve már ennek Léna. Az évek drapériái

csattognak a világhuzatban, mint akkor hajad,

és megnevezett fáink csupasz koronái a szélben.

Akkor kezdődött közöttünk ami nem akar véget érni

és nem is érhet véget soha! Vörös hajad

lassan fehérbe vált, de zöld szemed bátorítóan csillog.

Igen, ott kezdődött a petrovszki tanyán,

tizennyolc éves voltam, te tizenhat,

később Párizsban folytatódott,

úgy éreztük kiszakadhatunk a történelemből,

tombolt a háború, jött a forradalom,

összeomlott a régi világ, szüleinket megölték,

s mi félrehajtott fejjel nézegettük a normandiai sziklákat,

és szívünkben torokhangon vonítottak a bánat fekete kutyái.

Mindaz ami utána történt, akkori, talán elhamarkodott,

de igazán soha meg nem bánt döntésünk eredménye volt,

de történhetett volna másképpen is,

elmehtünk volna Amerikába, Új-Zélandba,

megkereshettük volna álmaink bíbor szigetét,

*de hazajöttünk, hívott Pétervár, hívtak a petrovszki fák.
Amikor először mentünk vissza szerelmünk színterére,
döbbenet észlelhattük, hogy a kunyhó leégett,
imádott fáinkat kivágták, bizonyára eltűzelték azóta!
Semmi nincs úgy, mint régen,
de ha lehunyom a szemem, még látom
Aljosát és Dimitrijt és Ivánt és hallom
kissé rekedt hangod is, „ne tévovázz, gyere!”
Máris, a térdig érő hóban botladozva, sietek feléd,
visszatalálva a festmény időtlenül kimerevedő,
halhatatlan terébe, aztán kékesen, opálosan villódzó
homályba tűnik minden, akár az életünk.
És hullni kezd a hó.*

7. A felidézett találkozás

*Találkozás Petrovszkban, bárhol,
Semmi sincs közel, semmi távol.
Tűnt idő keresztmetszetében,
te tündökölsz világoskéken.
Áttör a varjak károgásán,
farkasok basszusbaritonján,
elvarázsol a nevetésed,
pillanat és meg is érintlek.
Két lépés még, elérek hozzád,
és lehull a fodros alsószoknyád,
egy kunyhóban, Petrovszkban, bárhol,
zöld szemed és a tűz világol.
Fölém hajolsz, megrezzen melled.
Beléd halok, ha megöllelek,
Vállamba harap fehér fogad,
pulzáló öled visszafogad.
Hosszú távollét után haza-
érkezem, benned van a haza.
Petrovszkban, Péterváron bárhol,
azóta is vigyáz ránk Amor.
Megvéd betegségtől, haláltól.*

* A téma megint feléledt, amikor, már súlyos betegsége után lábadozva, megláthatta az ifjú festő műtermében a vándorpiktor egy másik, igen megviselt állapotban lévő festményét, amely szintén Léna nagymamát ábrázolta, de ezúttal nagypapa is rajta volt a festményen, amint a szánról leugorva, a fák között, térdig érő hóban rohan az őt kitért karokkal váró nagymama felé. Az történhetett – magyarázta nagymamám és sóhajtott –, hogy a vándorpiktor követte nagypapát Petrovszkba, és megleste őket, vagy egyszerűen elképzelte lehetséges találkozásukat. Szerelmük első hónapjaiban, még Párizsba való távozásuk előtt, titokban egy petrovszki tanyán találkoztak, és erről a találkahelyről senki sem tudott. A másik festmény, amint a ciklus is bizonyítja, mágikus hatással volt nagypapámra, mintegy újraélte a hat évtizeddel azelőtti találkozásukat és szerelmük első, varázslatos hónapjait. – Tatjana Bogdanova

Az élet végén

*És visszatér Normandia, Pétervár, a petrovszki fák,
Emlékeink közt szél süvölt, visszahozza Szibériát.
Az életünk színterein kísértetként suhanok át.
Merre tovább?*

*Zoscsenko, Asztrov, Tinyanov. Séták, viták, kocsmakertek,
Marina opál gyűrűje, áriák, zátonyok, versek,
Oszip sunyi farkasai, felszikkáznak és összeérnek.
Van ítélet!*

*Az életed színterei: Párizs, Bajkál, petrovszki fák,
A legázolt idilleken kozákok száguldoznak át.
Elrabolja az életed, versből kimozduló világ,
az ifjúság.*

*A kör Marina gyűrűje. Ott szorongunk mindannyian.
Orosz anyácska elalél. A munkagödörbe zuhan.
Nem károg Poe hollója sem. A sztyeppe fölött elsuhan.
Élj boldogan.*

*Csekkisták és lágerlakók, túlélők és áldozatok,
Forradalmi menetszlop, a porban tovább vánszorog.
Meddig kísérheted őket? Kihez közöd volt mind halott.
Haláltarokk.*

*Kártyalapok kerengenek. Hegedű szól, még áll a bál.
A bolond asztalodon pihen, Nem ér véget a karnevál.
Feltámadhat a nagy csapat, ha túlélőjük delirál?
Kérdezz halál!*

* Ez a vers, amely mintegy kitágítva a petrovszki ciklust, nagyapám egész életének nem túlságosan felemelő tanulságait igyekszik néhány szakaszba sűríteni, közvetlenül a kései szerelmes versek után született, s mintegy végletesen és végzetesen lezárja azt. A körkörösén építkező vers centrumában Marina (Marina Cvetajeva) gyűrűje áll, s utalás történik megnevezett barátaira és Oszip (Oszip Mandelstam) hírhedett farkasversére is, valamint egy másik barát, Platonov regényének, *A munkagödörnek* a címe is bekerül a versbe, mely gödörbe Oroszország zuhan... – Tatjana Bogdanova